

ISSN 2181-922X

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE & CULTURE

O'ZBEKISTON

2022 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

ISSN 2181-922X

O‘ZBEKISTON

TIL VA MADANIYAT

UZBEKISTAN

LANGUAGE AND CULTURE

2022 Vol. 2

www.navoiy-uni.uz
www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti

Bosh muharrir: Shuhrat Sirojiddinov
Bosh muharrir o'rinbosarlari: Zaynobiddin Abdirashidov
Qosimboy Ma'murov
Mas'ul kotib: Ozoda Tojiboyeva

Tahrir kengashi

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboyev, Samixon Ashirboyev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Baxtiyor Mengliyev, Uzoq Jo'raqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, G'aybulla Boboyorov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jo'raqo'ziyev.

Tahrir hay'ati

Isa Habibbeyli (Ozarbayjon)	Maria Sabtelni (Kanada)
Frederik Bressand (Fransiya)	Timur Kocaoğlu (AQSH)
Ingeborg Baldauf (Germaniya)	Almaz Ülvi (Ozarbayjon)
Mark Toutant (Fransiya)	Tanju Seyhan (Turkiya)
Rochelle Almeida (AQSH)	Xisao Komatsu (Yaponiya)
Akrom Habibullayev (AQSH)	Emek Üşenmez (Turkiya)
Valeriy S. Xan (O'zbekiston)	Abdulvahap Kara (Turkiya)
Eunkyung Oh (Janubiy Koreya)	Alizoda Saidumar (Tojikiston)
Oqilxon Ibrohimov (O'zbekiston)	Dilorom Ashurova (O'zbekiston)
Shodmon Vohidov (Tojikiston)	Darya Jigulskaya (Rossiya)

“O'zbekiston: til va madaniyat” jurnali – lingvistika, tarix, adabiyot, tarjimashunoslik, san'at, etnografiya, falsafa, antropologiya va ijtimoiy tadqiqotlarni o'rganish kabi sohalarni qamrab olgan akademik jurnal.

Jurnal bir yilda to'rt marta chop etiladi.

Jurnalning maqsadi – ko'rsatilgan sohalarga oid dolzarb mavzulardagi bahs-munozaraga undaydigan, yangi, innovatsion g'oyalarga boy, o'z konsepsiyasiga ega bo'lgan tadqiqotlarni nashr etishdir.

Ingliz, rus va o'zbek tillaridagi, shuningdek, boshqa turkiy tillarda yozilgan maqolalar qabul qilinadi. Iqtisodiy tahlillar hamda siyosatga oid maqolalar e'lon qilinmaydi.

Jurnalda kitoblarga yozilgan taqrizlar, adabiyotlar sharhi, konferensiyalar hisobotlari va tadqiqot loyihalari natijalari ham e'lon qilinadi. Mualliflar fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farq qilishi mumkin.

Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o'zbek tili va adabiyoti universiteti.

O'zbekiston, Toshkent, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos Hojib ko'chasi, 103.

Email: uzlangcult@gmail.com
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature

Editor-in-Chief: Shuhrat Sirojiddinov
Deputy Editors in Chief: Zaynabiddin Abdirashidov
Kasimbay Mamurov
Executive secretary: Ozoda Tajibaeva

Editorial board

Ahmadali Asqarov, Abdulaziz Mansur, Akmal Saidov, Akmal Nur, Adham Ashirov, Nizomiddin Mahmudov, Hamidulla Dadaboev, Samixon Ashirboev, Bahodir Karimov, Aftondil Erkinov, Bakhtiyor Mengliev, Uzoq Juraqulov, Sulton Normamatov, Murtazo Sayidumarov, Gaybulla Babayarov, Nozliya Normurodova, Abdi Mamatov, Nodir Jurakuziyev.

Editorial Committee

Isa Habibbeyli (Azerbaijan)	Maria Subtelny (Canada)
Frederique Bressand (France)	Timur Kozhaoglu (USA)
Ingeborg Baldauf (Germany)	Almaz Ulvi (Azerbaijan)
Marc Toutant (France)	Tanju Seyhan (Turkey)
Rochelle Almeida (USA)	Hisao Komatsu (Japan)
Akram Habibullaev (USA)	Emek Üşenmez (Turkey)
Valeriy S. Khan (Uzbekistan)	Abdulahap Kara (Turkey)
Eunkyung Oh (South Korea)	Alizoda Saidumar (Tajikistan)
Oqilkhon Ibrohimov (Uzbekistan)	Dilorom Ashurova (Uzbekistan)
Shodmon Vohidov (Tajikistan)	Daria Zhigulskaya (Russia)

“Uzbekistan: Language and Culture” is an academic journal that publishes works in the field of linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies.

The journal is published four times a year.

The purpose of the journal is to publish the results of the latest research that are rich in new, innovative ideas and has its own concept, which stimulates debate on topical issues in these areas.

The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcome. We do not publish economic analyses or political articles.

In addition to research articles, the journal announces book and literary work reviews, conference reports and research project results.

The authors' ideas may differ from those of the editors'.

Alisher Navo'i Tashkent State University of the Uzbek Language and Literature.

103, Yusuf Khos Hojib, Yakkasaray, Tashkent, Uzbekistan.

Email: uzlangcult@gmail.com

Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz

MUNDARIJA

Lingvistika

Yorqinjon Odilov

Jamiyat, til va madaniyat.....6

Muhayyo Hakimova

O‘zbek tilida “holat” ma’noli abstrakt nomlar.....18

Меҳмет Джан

Прошлое и настоящее алфавитов, используемых в
тюркских республиках.....31

Surayyo Ziyotova

“Mehrobdan chayon”da ifodalangan ijtimoiy-siyosiy leksikalar.....44

Adabiyotshunoslik. Tarjimashunoslik

Bahodir Karimov

O‘zbek jadid nasri va Abdulla Qodiriy.....61

Marg‘uba Abdullayeva

Paremik janrlarning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari
(tarixiy-nasriy asarlar misolida).....72

Nodira Egamqulova

Turkistonda milliy matbuot, adabiyot va adabiy til.....89

Tarix. Manbashunoslik

Shamsiddin Kamoliddin, Shoiraxon Saidjabbor

O‘rta asr Samarqand bozorlari haqida yangi ma’lumotlar.....104

CONTENT

Linguistics

Yorkinjon Odilov

Society, language and culture.....6

Muhayyo Hakimova

Abstract nouns meaning "situation state" in Uzbek.....18

Mehmet Jan

Past and present alphabets used in the Turkic republics.....31

Surayyo Ziyotova

Socio-political vocabulary expressed in the work

"Mehrobdan chayon"44

Literature. Translation studies

Bahodir Karimov

Uzbek jadid prose and Abdulla Qadiri.....61

Marguba Abdullaeva

Ideological and artistic properties of paremiological genres

(on the example of historical and prose works).....72

Nodira Egamkulova

National press, literature and literary language in Turkestan.....89

History. Source studies

Shamsiddin Kamoliddin, Shoirakhon Saidjabbor

New data on the *bāzārs* of the medieval Samarqand.....104

Turkistonda milliy matbuot, adabiyot va adabiy til

Nodira Egamqulova¹

Abstrakt

Har qanday adabiy jarayon mavjud ijtimoiy sharoit, siyosiy tuzum bilan bog'liq holda faoliyat olib boradi. XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkistonda yuz bergan ijtimoiy-siyosiy o'zgarishlar, tarixiy sharoit adabiyotga odatdagidan ham kuchliroq ta'sir o'tkazdi. Bu davr ijodkorlari o'z asarlarida milliy ozodlik, milliy o'zlik, ma'rifat mavzularini avj pardalarda tasvirlashdi. Ushbu maqolada XX asr boshlari o'zbek adabiy jarayoni – jadid adabiyotining yuzaga kelishida muhim rol o'ynagan tarixiy sharoit, ijtimoiy-siyosiy omillar ta'siri masalalari yoritilgan. 1905-yil chor hukumati tomonidan qabul qilingan Manifest va uning ahamiyati, mohiyati haqida manbalarga tayanilgan holda fikr yuritilgan. Turkistondagi matbuot, matbaa ishlariga to'xtalangan. Jadid adabiyotidagi muhim yangilanishlar, badiiy tasvir usuli, adabiy aloqalar, milliy tilga munosabat borasidagi mulohazalar o'z aksini topgan.

Kalit so'zlar: *Turkiston, jadidchilik, Manifest, vaqtli matbuot, adabiy jarayon, adabiy aloqalar, milliy til.*

Kirish

Tarixiy hujjatlar shundan dalolat beradiki, o'zbek adabiyoti-ning biror bosqichi milliy uyg'onish davri adabiyotichalik siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga yaqin kelmagan, birlashib ketmagan. Adabiyotning ijtimoiy sharoitdan kelib chiqib ish tutishi, o'z yo'nalishini belgilashi ayni shu davr adabiyoti misolida yaqqol ko'zga tashlanadi. Fikr yuritmoqchi bo'lganimiz XX asr boshlari vaqtli matbuotidagi adabiy jarayon uchun 1905-1917-yillarni chegara qilib belgilab oldik. Bu yillar oralig'i bir tomonidan jadid adabiyotining birinchi bosqichi sifatida qaraladigan bo'lsa, boshqa tarafdin siyosiy jarayonlar bilan ham belgilanadi. Mazkur ilk

¹Egamqulova Nodiraxon Baxtiyar qizi – filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), Termiz davlat universiteti.

E-pochta: nodiraegamkulova1@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0736-9065

Iqtibos uchun: Egamqulova N.B. 2022. "Turkistonda milliy matbuot, adabiyot va adabiy til". *O'zbekiston: til va madaniyat* 2: 89-103.

bosqich adabiyotimizning dunyoviy mazmun tomon burilishi ma'rifatparvarlik ruhining yetakchiligi, jadidchilik qarashlarining mo'lligi, g'oyaviy pafosning kuchliligi, badiiylikning zaifligi va an'anaviy she'riyat turlari ila bir qatorda drama, roman singari janrlarning embrional shakllari maydonga kelishi kabi belgilar bilan xarakterlanadi [Sodiqov, 23]. Adabiyotdagi yangilanishlar, g'oyaviy kurashlar, bahs-munozaralar bu davr adabiyotiga xos bosh xususiyat bo'ldi.

Milliy uyg'onish davri adabiyoti o'zining mafkuralardan, sinfiylikda holi bo'lgan bahosini mustaqillik yillarida topdi. Biroq shuni unutmaslik kerakki, mustaqillik davri adabiyotshunosligi, adabiy tanqidi, ilm ommasi qanchalik xolisona fikr bildirishga harakat qilmasin, bu davr adabiyotining haqiqiy manzarasi, o'ziga xos jihatlari, asosiy xususiyatlari to'g'risida o'sha kezlardagi milliy vaqtli matbuotchalik ishonchliroq ma'lumot beruvchi manba yo'q. Milliy matbuot to'g'risida jadid ziyolilari bildirgan ilk fikrlar bevosita jadid adabiyoti tadqiqining boshlanish nuqtasi bo'la oladi. Shu bilan bir qatorda, "Vaqt", "Tarjimon", "Sho'ro", "Dirilik" kabi tashqi davriy nashrlarning Turkistondagi milliy matbuot va adabiyot haqidagi e'tiroflari, mushtariylarning taklif va e'tirozlari vaqtli matbuot va adabiy jarayonga nisbatan o'sha davrdagi munosabatlarni qanday bo'lganini ko'rsatadi.

Aytish kerrakki, XX asr boshlari vaqtli matbuoti hozirga qadar turli aspektlarda tadqiq etilgan bo'lishiga qaramay, uning adabiy jarayonga ta'siri masalasi, davr - matbuot - adabiy jarayon munosabatlari hali to'liq yechimini topgan emas. Bu esa adabiyotshunosligimiz ildizlarini chuqurroq o'rganish kerakligidan darak beradi.

Turkistonda milliy matbuotning vujudga kelishi

Turkistonda milliy matbuot ishlari (garchi biroz kechroq bo'lsa-da) 1905-yildan so'ng yuzaga keldi. Bunda 1905-yil ro'y bergan siyosiy jarayonlar, xususan, Manifest asosiy omil bo'ldi. Sababi, 1905-yil chor hukumati tarafidan Manifest e'lon qilinishi natijasida imperiya musulmon aholisining ijtimoiy-siyosiy hayoti butunlay o'z yo'nalishini o'zgartirdi [Abdirashidov 2016, 37]. Rossiyaning Koreya va Manjuriya ustidan hukmronlik uchun yaponlar bilan kechgan va tarixda rus-yapon urushi (09.02.1904 - 05.09.1905) deb nom olgan muhoraba qudratli imperiya uchun og'ir mag'lubiyat va tahlikali vaziyatni yuzaga chiqardi. O'zining ikki millionlik qo'shini bilan to'rt yuz minglik yapon qo'shiniga urushni boy

berish Rossiya imperiyasi qudratiga soya solgan kuchli zarba bo'ldi. Urush Portsmut sulhi bilan 1905-yil 5-sentabrda yakunlangan bo'lsa ham uning asoratlari uzoq davom etdi. Rossiyaning bu mag'lubiyati 1905-yilgi Rossiya inqilobini keltirib chiqardi: "...o'ylamag'on yerdan yopunlar chiqib, eski hukumatni tamom oyoqdan qoldirib.... xalqning umidin butun-butun kesmoqg'a sabab bo'ldi" [Taraqqiy 1]. Va natijada mamlakatdagi tartibsizliklarga barham berish maqsadida podshoh Nikolay II farmoni bilan 17-oktabr sanasida Manifest (Farmoyishi oliy) qabul qilindi. Manifest matnining avvalida uning qabul qilinish sababi sifatida "ulug' mamlakatning ko'b joylarida chiqqan fitna va betartiblik" [Turkiston viloyatining gazetasi 42]ka barham berish nazarda tutiladi. Bu tartibsizliklarning "mamlakatning butunligig'a va birligig'a zarar keltur"ishidan cho'chigan Nikolay II "chin ixloslik fuqarolarini" Rusiyani o'z vatanlari deb bilib "tinch va osoyishtaliqni barpo qilmoq"qa chaqiradi.

Mazkur Manifest 3 banddan iborat bo'lib, birinchi: fuqarolarga so'zda, dinda, yig'inda, jamiyatda erkinlik berilishini; ikkinchi: siyosiy partiya va davlat dumasini ta'sis etilishini; uchinchi: barcha qonunlar Davlat dumasida joriy qilinishini nazarda tutardi. Butun Rusiya aholisi Manifestni iliq qarshi oldi, unga umid bog'ladi. Imperiyaning turli nuqtalarida chop etiluvchi gazetalarda Manifest haqida maqolalar e'lon qilindi, matbuot ishlarida jonlanish kuzatila boshlandi. Avloniyning xabar berishicha, Manifestdan so'ng 1905-1917-yillar oralig'ida o'lkada o'zbek tilida 22 gazeta, 8 jurnal nashr etilgan [Avloniy 1993, 115-123].

So'z erkinligining birinchi nishonasi bo'lgan "Taraqqiy. O'rta Osiyoning umrguzarlig'i" gazetasida Manifest bergan imkoniyatlardan vaqtida foydalanib qolishga da'vat etildi [Taraqqiy O'rta Osiyoning umrguzarlig'i, 1]. Jumladan, Davlat dumasini uchun har bir viloyatdan vakil saylanib, Peterburgda bo'ladigan umumiy majlisda mazkur vakillarning takliflari inobatga olinib, "maslahat va mashvarat qilushib hamalari ittifoqlik ilan zakun ya'ni qonun va qoida barpo qil"inishini batafsil tushuntirib, Turkistondan ham munosib vakil saylashga da'vat etiladi hamda "o'shal odamlar maslahatxonada o'z viloyatlarining nafi va xayriyatlari to'g'risida so'z aytub sa'y va taraddud bilan ish qilmoqlari lozim"ligini ta'kidlaydi. Manifest tufayli hayotlari "minba'd yaxshi va ...farog'atchilikda" kechishini, lekin shu bilan birga "har bir ishni bilib va fahmlab" hushyor turmoqlariga chaqiradi. Bir qarashda Manifest o'lka xalqlariga erkinlik olib kelgan, Rusiyadagi inqilob va tartibsizliklarga barham bergandek tasavvur uyg'otadi. Lekin Manifestdan keyin chiqqan gazetalarning bir yilga

ham bormay hukumat tomonidan to'xtatilishi, muharrirlarning turli xil so'roq va jarimalarga tortilishi ushbu "erkinlik"ning haqiqiy mohiyatini ochib berishga yordam beradi. Manifestning birinchi qurboni bo'lgan "Taraqqiy" o'zining ilk sonidayoq bu "hurriyat"ning: "to'shak ustida og'zig'a suv tomizilib turgan og'ir xastadek ekani-ni" [Taraqqiy 1] ochiq-oydin yozdi va bu bilan "hukumat va uning ma'muriyatiga qarshi o't ochdi" [Avloniy 1993, 116]. Ushbu Manifest bergan "zaif va lanj" hurriyatga andarmon bo'lib qolmay, dindoshlarini kurashishda davom etishlariga chaqirdi. Bu maqola Manifestning soxta yuzini ochib tashladi, va shuning barobarida rus hukumati-ni senzura siyosati, yerli xalqlarni barcha huquqlardan mosuvo etib kelayotganligi, matbuot va maorif ishlarida doimiy to'siq ekanligi kabi ko'plab "yopiq" masalalarni qo'zg'ab qo'ydi. "Taraqqiy" o'zining bu maslagi bilan uzoqqa borolmasligini ham yaxshi bilardi, Turkis-tondagi barcha nashrlarning taqdiri qanday tugashini sezgani uchun ham u "o'z tomiriga bolta uruvchi" maqolalar berishdan cho'chimadi. "Taraqqiy" haq gaplarni aytdi, biroq o'z navbatida, turkistonlik musulmonlarning aksar qismi Manifestning mohiyatiga to'liq tushunib yetmadi, zarra uchqunni alangalatib yuborolmadi. Manifestda aytil-gan Duma, saylov, deputat tushunchalarini to'liq anglab, (birinchi) Duma majlislarida ishtirok etishga huquqiy bilimlari yetadigan va-killar (6 nafar bo'lishi kerak edi) topilmadi. Ikkinchi Duma vakillari ham diplomatik munosabat o'rnata olmaganliklari, "...so'zi fuqaro nafi va hukumat zararig'a bo'lgani uchun" [Tujjor 8] Dumadan chiqa-rib yuboriladi. Va turkistonliklar va sibirliklar uchinchi Dumaga va-kil yuborish huquqidan mahrum qilinadilar. Behbudiy bu holatni tahlil qila turib, "ahli huquqdan va dorul funundan" chiqqan siyosat ilmidan xabardor vakil yuborilmaganligi turkistonliklarning eng katta xatosi deb bildi: "Haqiqata ayb o'zimizni nodonligimizdandur. Chunki beilmmiz, ya'ni ilmi siyosat, iqtisod va qonuni ijtimoiyadan butun bexabarmiz".

1905-yil Oktabr Manifestidan so'ng jadidchilik o'zining rivoj-lanish bosqichiga o'tdi [Abdirashidov 2014, 49]. O'lkada milliy mat-buot nashrlari chop etilishi yo'lga qo'yildi. Jadidlar aynan matbuot va adabiyot orqali o'z g'oyalarini targ'ib etish uchun yo'l topdi, oz bo'lsa ham xalq ongida o'zgarish yasashga erisha oldi. Musulmonlar-ni jamiyat ishlarida faol bo'lishga, zamonaviy bilimlarni o'rganishga da'vat eta oldi. Matbuotning yuzaga kelishi, jonlanishi adabiy jarayon uchun asosiy minbar vazifasini o'tadi. Jadidlar o'z dasturlarini mat-buot sahifalari yordamida keng yoya oldi. Usmonli turk, tatar, Misr matbuotining tajribalari o'zlashtirildi.

Milliy matbuotdan milliy adabiyotga yo'l

XIX asrning o'rtalariga kelib, tarqoq adabiy jarayon birlashdi. Va milliy uyg'onish davri adabiyotiga qadam qo'yildi. XIX asr ikkinchi yarmi va XX asr boshlaridagi 50-60 yilni qamrab oluvchi [Qosimov 2011, 171] milliy uyg'onish mintaqamizda jadidchilik shaklida namoyon bo'ldi va u 20-yillarning o'rtalarigacha davom etdi [Qosimov 2004, 2]

O'zbek adabiyotining biror bosqichi milliy uyg'onish davri adabiyotichalik siyosiy-ijtimoiy jarayonlarga yaqin kelmagan, birlashib ketmagan. Adabiyotning ijtimoiy sharoitdan kelib chiqib ish tutishi, o'z yo'nalishini belgilashi ayni shu davr adabiyoti misolida yaqqol ko'zga tashlanadi. Jadid adabiyotining dastlabki namunalari "o'tish davri" (1905–1917 yy.) mahsuli hisoblanib, yangi janr, yangi uslubga ishlov berish davomida sayqallandi. XX asrning 20-yillariga kelibgina u "har jihatdan to'laqonli adabiyotga aylandi" [Qosimov 2002, 128]. Bu bosqichda (1905–1917-yy.) "adabiyotimizning dunyoviy mazmun tomon burilishi, ma'rifatparvarlik ruhining yetakchiligi, jadidchilik qarashlarining mo'lligi, g'oyaviy pafosning kuchliligi, badiiylikning zaifligi va an'anaviy she'riyat turlari ila bir qatorda drama, roman singari janrlarning embrional shakllari maydonga kelishi kabi belgilar bilan xarakterlanadi" [Sodiqov 2011, 23]. Adabiyotdagi yangilanishlar, g'oyaviy kurashlar, bahs-munozaralar bu davr adabiyotiga xos bosh xususiyat bo'ldi. O'zbek adabiyoti realistik xarakterga ega bo'la boshladi. Bu bosqichda jadid adabiyotining Qodiriy, Cho'lpon, Avloniy, Fitrat kabi buyuk qalam sohiblarini yetishtirgan adabiyot janrlar qorishqligi, tajribalar silsilasini boshidan kechirayotgan edi. Shu bois bu davrda yaratilgan asarlarga odatiy qoliplardan biroz chetga chiqqan holda baho berish adolatdan bo'ladi. Hozirgi adabiy jarayondagi estetik talab bilan XX asrdagi talabni solishtirib bo'lmaydi. Badiiy jarayonni bugungi kun nazariyasi va tanqidi nuqtayi nazaridan tekshirib bo'lmaydi. Aslida, biz badiiy yaydoq fikrlar, to'laqonli bo'lmagan adabiyot deb aytadigan baholalarimiz nisbiy, biryoqlama yondashishdan boshqa narsa emas.

Bu davrga kelib adabiyotning matbuot bilan uzviylik kuchaydi. Shu bois bu davr adabiyotida publitsistik va badiiy janrlar o'rtasida chegara yo'qoldi, bir-biriga o'tib turardi. Buni felyeton misolida ko'rish mumkin. Matbuot sahifalarida "Felyeton", "Kichik felyeton" kabi alohida ruknlar ko'rina boshladi. Adabiyotning nasr turi asosiy tajribalar, yangilanishlar, badiiy kashfiyotlar va izlanishlar maydoni bo'ldi. Jadidlar teatr san'ati an'analarini turk, tatar qardoshlaridan o'zlashtirdi. Ulardan farqli o'laroq milliy koloritni aks ettirgan o'zbek

tilida yozilgan maishiy hayotimiz aks ettirilgan pyesalar yozishdi. Jadid adabiyotiga kelib qahramonlarni boy kambag'alga ajratish emas, balki yurt taqdiriga befarq bo'lmagan yoki loqayd inson xarakterlariga tamoyillariga ko'ra ajratila boshlandi. Adabiyotning qiyamati ijtimoiy hayot bilan ijtimoiy faollik bilan belgilanadigan bo'ldi. Ijodkorlar senzura, bosim, ta'qiq sabab tanqidiy qarashlarini, milliy o'zlikka daxldor fikrlarini niqoblash, zamon va makonni ko'chirish vositasida ifodalash usuliga o'tdilar.

Jadid ijodkorlari yangi o'zbek adabiyotini yangi janrlar bilan boyitdilar. Jadid adabiyotining birinchi bosqichi 1905-1917-yillarda kechdi. Bu davrda o'zbek adabiyoti o'z yo'nalishini keskin o'zgartirdi, yangi qiyofa kasb etdi. Adabiyotda realizm unsurlari mustahkamlana bordi. O'zbek adabiyotining sifat jihatdan yangi bosqichga ko'tarilishi esa xalq ijtimoiy ongining o'zgarishi bilan chambarchas bog'liq bo'ldi [Saidov 2004, 32].

Matbuot va adabiy aloqalar

Matbuot turkistonlik ziyolilarni tashqi dunyoga chiqishlarida muhim vosita bo'ldi. Turk, tatar, ozarbayjon taraqqiyparvarlarining teatr, matbuot, maorif sohasidagi tajribalari qo'llanila boshladi. Ushbu ishlarni yoyishda Ismoil Obidiy, Abdurauf Muzaffarzoda, Ahmad Zaki Validiy, No'shiravon Yavushev, Shokir Muxtorov, Ibrohim Tohiriy, Ahmadjon Bektemirov, Husayn Makayev, Kabir Bakir, Fotih Bakir kabi qardosh ziyolilar Turkistonda turib faoliyat olib bordilar. Vaqtli matbuotimizda uchrovchi "Sayyoh", "Bir musofir", "Samarqandiy", "Buxoroli", "A.F", "Qardosh", "Muxbir" [Qosimov 2002, 52] kabi imzolar aynan Turkistonda faoliyat olib borgan tatar, turk muxbirlarga tegishli edi. Shu bilan bir qatorda, turkistonlik jadidlar M.Behbudiy, M.Shermuhammedov, Cho'lpon, Mo'minjon Muhammadjonov, Bahrombek Davlatshoyevlar "Tarjimon", "Sho'ro", "Vaqt", "Ulfat" kabi tashqi davriy nashrlarda faol ishtirok etishdi. Turkistonda ham "Tarjimon", "Mulla Nasriddin", "Iqbol", "Turk yurdu", "Sho'ro" mushtariylari ko'paydi. Jumladan, Orenburgda nashr etilgan "Sho'ro" (1908-1918) jurnalining sahifalari ham turkistonlik va tatar ziyolilarining fikr almashish va aloqa maydoni bo'lgan edi. Behbudiy, Cho'lpon, So'fizoda, Hoji Muin, Mirmuhsin Shermuhammedov, Sadridin Ayniy, Lutfullo Olimiy, Ajziy, Mo'minjon Muhammadjonov, Rojiy Xolmuhammad Oxundiy kabi taraqqiyparvarlarning ushbu jurnaldagi muntazam ishtiroki [Qosimov 2002, 56] ham bunga dalil bo'la oladi. Umuman olganda, ushbu gazeta-jurnallar Turkiston matbuoti bilan yaqin hamkorlikda ish olib borishdi, yo'l-yo'riq ko'rsatishdi. Tashqi

davriy nashrlarda Turkiston mavzusi alohida o'rin egallay boshladi. G'arb adabiyotidan tarjimalar amalga oshirila boshladi. Jadidlarning mana shunday adabiy-madaniy aloqalari, asosan, ikki xil yo'lda rivoj topgan. Birinchisi, yuqorida aytib o'tganimizdek, ko'plab madaniyat, san'at, ta'lim xodimlarining, ijodkorlarning bir-birlari bilan bevosita aloqada bo'lganlari, sayohatlar davomidagi tanishuvlar, Turkiston o'lkasida muqim yoki uzoq vaqt yashab, hamkorlikda ijod qilish yo'li bo'lgan. Ikkinchisi, matbuot sahifalari orqali tanishuv, tanituv, ta'sirlanuv yo'lidir. Va nisbatan bu ikkinchi yo'l ko'proq ta'sirga ega bo'lgan. Bizdagi muvaqqat nashrlarda nafaqat turkistonliklar, balki turk, tatar, afg'on, eron shoirlarining ham o'z ijodiy namunalari bilan faol qatnashganliklarining guvohi bo'lish mumkin. Masalan, Rijoizoda Mahmud Akrom, Dog'istoniy, Kafkoziy, Javdat, Shayx Olim Eroniy, Mahmud Tarziy, Zuhuriddin Fathiddinzoda kabi shoirlar ijodini misol qilib keltirish mumkin. Shu bilan birga, ingliz, nemis, xitoy adabiyotidan qilingan tarjima asarlar alohida o'rin egallaydi. Gyotening "Faust" (parcha), D.Defoning "Robinzon Kruzo" asari, xitoy nasridan namunalarni misol qilib keltirish mumkin.

Abdurauf Muzaffarzoda, Ahmad Zaki Validiy, No'shiravon Yavushev, Shokir Muxtorov, Ibrohim Tohiriy, Ahmadjon Bektemirov kabi bir qator ziyolilarning tanqidiy maqolalari, tahlillari turkistonlik jadidlarning, ijtimoiy qatlamning fikriy uyg'onishida muhim o'rin tutgan. Turkiston matbuoti nashrlarida uchrovchi iqtiboslar o'zbek, turk, tatar, ozarbayjon, eron, arab uyg'onish harakati vakillarining bir-birlari bilan matbuot orqali har doim munosabatda bo'lganiga yana bir dalili bo'la oladi. Aslida, rus va xorij matbuotidan iqtiboslar berib borish mahalliy matbuot uchun senzura o'rnatgan talablardan biri bo'lgan. Ko'pchilik muharrirlarning matbuot ochishga ruxsat olish uchun tayyorlagan dasturlarida mana shu band ham qayd etib o'tilgan [Do'stqorayev 2009, 190]. Sababi, ularning o'zi ham muntazam ravishda tashqi davriy nashrlar bilan tanishib borganidek, o'z gazeta va jurnallari uchun ulardagi eng ahamiyatli xabarlardan iqtiboslar olgan. "Tarjimon", "Vaqt", "Yulduz", "Saboh", "Quyosh", "Chehranamo", "Al-Hilol", "Sho'ro", "Mulla Nasriddin", "Islom majmuasi", "Sirojul-axbor" kabi vaqtli matbuot nashrlaridan keltirilgan iqtiboslarni deyarli barcha nashrlarda kuzatish mumkin.

Vaqtli matbuotda adabiy til masalasi

Adabiyotning maqsadi va unga qo'yilayotgan talablarning keskinlashuvi adabiy tilga bo'lgan yondashuvni ham o'zgartirib yubordi. Bunda, birinchi navbatda, ko'p asrlardan beri shakllanib

kelgan jozibali tilni xalq hayotiga yaqinlashtirish ko'zda tutilardi. Bu g'oya targ'ibotida matbuot asosiy vosita bo'lib xizmat qildi. Til birligiga bag'ishlangan maqolalarda milliy tilni sofligicha saqlash, barchaga tushunarli tilda ijod qilish, yot so'zlarni olib tashlash kabi masalalar aks etgan. Bu kabi jarayonlar birgina Turkiston miqyosida emas, balki butun turkiy xalqlar hayotida yuz berayotgandi. Maqsadi va o'ylari mushtarak bo'lgan ma'rifatparvarlarning bir-biriga ta'siri kuchli bo'lgan. Jadidlar o'z g'oyalarini kengroq yoyish maqsadida til birligi yoki umumadabiy tilni shakllantirish masalasiga jiddiy e'tibor berishgan. Gasprinskiyga ko'ra, til birligi – bu barcha turkiy xalqlar uchun tushunilishi oson bo'lgan “o'rta til”ni tanlash edi. Ko'p tarkibli turkiylar uchun yagona adabiy tilni joriy qilish juda qiyin masala edi. Shu bois ko'pchilik buni amalga oshmaydigan g'oya sifatida qabul qilgan. Umumadabiy tilni shakllantirish g'oyasi milliy til sofligi uchun kurashga aylanib ketdi. Aytish kerakki, Gasprinskiyning “tavhidi lison” g'oyasi ta'sirida turkistonlik ko'plab jadidlar milliy til muhofazasi, til sofligi masalasiga urg'u bera boshlashdi. Ustozi muazzamning bu taklifini qo'llab-quvvatlash maqsadida “o'rta til”, “o'rta sheva” xususida matbuotda chiqishlar qildi. Samarqandda o'zi nashr ettirgan “Samarqand” gazetasi hamda “Oyina” jurnali tiliga “turkiy va forsiy o'rta shevada” deb tavsif bergan. Ziyo Said bu holatni Gasprinskiy yo'li deb baholaydi [Ziyo Said 1974, 44]. Biroq “Tarjimon”da ham, “Oyina”da ham muharrirlarning milliy til xususiyatlari ta'siri kuchliligi sezilib turadi. Albatta, jadidlar til birligi g'oyasini boshlang'ich maktablarda tatbiq qilishga o'quvchilarning o'z ona tilida savod chiqarishlari lozimligiga jiddiy e'tibor berishgan. Behbudiy esa umumadabiy til yoki milliy til sofligi targ'ibotini millat onalarini o'qutishdan, avvalo, xotin-qizlarga ona tilini tanitishdan boshlash lozimligini ta'kidlaydi.

Abdurauf Muzaffarzoda ham til, imlo masalalariga bag'ishlangan maqolalari bilan matbuotda faol bo'lgan [Sadoyi Turkiston 63]. Xususan, adabiy tilning bugungidek nochor holga kelib qolish sabablarini izohlash maqsadida uning XX asr boshlariga qadar bo'lgan o'tmishiga nazar soladi: “Bu kungacha millat bolalari haqiqiy usullar ila ta'lim va tarbiya ko'rmadular. Shuning uchun ularg'a to'g'ri bo'lg'on o'qu va yozuv qoidalari o'rgatilmadi. Imlo, insho va ona tili darslari o'qutilmadi. Bas, millat savodsiz, imlosiz, tilsiz bo'lub asrlarcha shul holda qoldi. ...maktablar yana ona tili asosiga qurilmagan, madrasalar forsiy, arabiy kitoblar ila to'lg'on edi. ...ona tili ilmiy ishlarda iste'mol qilinmadi. ...ona tilimiz ham yildan yil zaiflandi. o'qug'onlarimiz til buzulmog'iga xizmat etdilar”. Muallifning fikriga

ko'ra, arabiy va forsiy so'zlarni ko'p qo'llashni fazilat sanash hollari hozir ham davom etayotganligi salbiy holdir. Albatta, Muzaffarzodaning sof turkiy tilni saqlab qolish tarafdori bo'lganligini payqash qiyin emas. U milliy tilimizning oddiy xalq ichida saqlanib qolgan sof turkiycha ulushiga umid bog'laydi. Va hozirda faqatgina tilning o'sha parchasidan foydalanilayotganligini yozadi. Muallif nazarda tutayotgan o'sha "parcha" esa sheva so'zlari bo'lib, u adabiy til sifatida shakllanmagan qismidir. Aynan shu kuchga tayangan holda, XX asr boshlariga kelib, millat bolalari o'z ona tillarida ijod qilishga jiddiy bel bog'laganliklarini va shu bilan birga, hali-hanuz tilni buzib ishlatuvchilar borligini ta'kidlab o'tadi. Ulamo qatlamining o'z nutqida arabiy, forsiy so'zlarni qo'llamasligi jaholat sanalurlik holga kelib qolganligini istehzo qilib, ayrim so'zlarni misol keltiradi. Misol uchun kiyim o'rnida libos, tilni lison, otni fars, qo'noqni mehmon tarzida ishlatishlarini oqlamaydi. Muallif til masalasida juda ehtiyot bo'lib ish ko'rishga chaqiradi.

Muzaffarzoda til sofliги masalasida juda keskin pozitsiyada turgan, deyish mumkin. Boshqa tillardan so'z qabul qilmaslik, turkiychada muqobili topiladigan yot so'zlarni quvib chiqarish lozimligini ta'kidlaydi. O'z o'rnida, tilimizda o'rnashib qolgan hamma so'zlarni ham chiqarib yuborishning iloji yo'qligini to'g'ri ang'laydi va bunday so'zlarga quyidagilarni misol qilib keltiradi: vaqt, ibrat, ayb, duo, odat, adab, rohat, qanoat. Sof turkiycha ekvivalenti bilan almashtirish mumkin bo'lgan so'zlarga esa quyidagilarni misol qiladi: muharrir=yozuvchi, matbaa=bosmaxona, madh=maqdamak, hamroh=yo'ldosh, jamiyat=yig'in, haqiqat=to'g'rilik, majlis=o'turish, muhoraba=urush. Ilmiy tilni ham turkiylashtirish masalasini qo'yadi va ilmiy istilohlarni ham shunday muqobillari bilan almashtirish taklifini beradi, misollar keltiradi: ayni o'zi=xuddi o'zi, xoh bo'lsun xoh bo'lmasun=kerak bo'lsun, kerak bo'lmasun, manfaati shaxsiya=o'z foydasi. Albatta, Muzaffarzodaning o'zi ham maqolasida ko'plab arabiy, forsiy so'z va iboralardan foydalangan va buning izohi sifatida o'zining ham tilsiz tatar bolasi ekanligini keltiradi. Turkiy tilning hozirgi ahvolidan inson o'z ko'ngil kechmishlarini, o'ylagan fikrini yetkazib berishda boshqa tillarga murojaat qilishga majbur bo'lishlarini tan oladi.

Muzaffarzodaning ushbu maqolada bildirilgan fikrlariga Behbudiyning "Til masalasi" maqolasida javob bo'luvchi fikrlar aks etgan. Behbudiy masalaga ancha kengroq yondashadi. Uning fikricha, forsiy va arabiy so'zlarni tilimizdan chiqarib yuborishni "yengil orzu, ammo ijrosi mumkin emas orzulardan" bo'lib, ko'plab tarixiy joylar

va shaxs nomlarini turkchasi bilan o'zgartirib unga lug'atlar tuzib chiqish mushkullik tug'dirishini aytadi. Behbudiy bu ishning qonuni tabiatg'a muxolifligini, begona tildan so'z olmoqdan qutulgan til yo'qligini o'z fikrlari bilan isbotlab beradi. Behbudiy til sofligi masalasidagi fikrlarida ham o'zining diniy qarashlari negizida yondashadi. Arabiy, forsiy so'zlardan foydalanish dindoshlari bilan yaqin aloqada bo'lish, bir-birlarini yaxshiroq tushunish uchun yo'l ochishiga ishoralar beradi: "Holbuki, "qo'noq" deganda bir turk fahmlaydur. "Mehmon" deganda turk fahmlagani ustida, yana bir forsiy musulmon qarindoshimiz-da anglaydir" [Oyina 12]. Behbudiy tilning tarixidan ko'ra buguniga ko'proq e'tibor qaratishni lozim topadi. Ushbu maqolasi zahirida birtillilikni yoqlovchilarga qarshi kayfiyatda turganligi seziladi. Til sofligiga erishishning imkonsiz ish ekanligini ta'kidlab o'tadi: "Xulosa fikrimiz shuki yalg'uz turkcha so'ylamak va yozmoq abadan mumkin yo'q. Baqadri imkon arabiy va forsiyni kam yozaylik". "Sadoyi Turkiston"da e'lon qilingan "Tilimizga qoidaning luzumi bormi?" [Sadoyi Turkiston, 64] sarlavhali maqolasida o'sha davr matbuoti tili xususida aniq ma'lumotlar olish mumkin bo'lgan o'rinlar bor. Maqola muallifi Muharram Namangoniy "Oyina", "Sadoyi Turkiston", "Sadoyi Farg'ona", "Al-isloh" tili haqida to'xtalib o'tadi. Unga ko'ra, "Sadoyi Turkiston" butun Turkistondagi xalq tushunarlik bir qoidada yozishini, "Oyina"ni tili esa "biroz boshqarog'" deb mavhumroq fikr keltiradi. Albatta, "Oyina"ning o'zida keltirilgan "turkiy va forsiy o'rta shevada" iboralaridan yuqoridagi "biroz boshqaroq"ni tushunib olishimiz mumkin. Muharram "Sadoyi Farg'ona"ning tili, uslubi haqida to'xtalishni ham istamaydi. Ya'ni uning uslubini uslub hisoblamaydi. "Al-isloh"ning esa "yetmish ikki turli lisonidan murakkab kalimalardan tarkib etil"ganini ta'kidlaydi. Ushbu maqolada biz adabiy tilga doir boshqa qimmatli fikrlarni ham uchratamiz. Muallif o'sha davrda mavjud katta bir muammoga e'tiborni qaratadi. Maktab darsliklarini turli mualliflar turli shevalarda yozayotgani bolalarni adabiy tildan uzoqlashtirib yuborayotgan omil sifatida ko'rsatilgan: "Milliy maktablarning birida samarqandlik muharrir tomonidan yozilgan darslik, boshqasida toshkentlik muharrir yozgan darslik o'qitilar". Namangoniy bu darslik va kitoblarning umumiy bir adabiy tilda yozilishi lozimligini ta'kidlaydi. Va adabiyot, matbuotning rivojini ham umumadabiy til bilan bog'laydi. Maqola davomida muallif barcha muallif-u muharrirlarni o'rta shevada yozishga chaqiradi. Lekin aynan o'rta sheva deganda qaysi tillar yoki shevalar oralig'ini nazarda tutilayotganligiga ishora topolmaymiz. Maqolaning tilida usmonlichaga yaqinlik sezilishi, "Oyina"ning tili-

ni “boshqaroq” deb ta’riflashi va “To’y” tilini xushlamayotganligidan muallifning turk-tatar shevasiga yaqin o’rta tilni nazarda tutganligini taxmin qilish mumkin. Aslini olganda ham o’tgan asr boshlarida nashr qilingan gazetalarni kuzatadigan bo’lsak, ularning har birida o’ziga xos til uslubi borligini ko’ramiz.

“Taraqqiy” gazetasining tilini o’z davri uchun adabiy til me’yorlari doirasida ishlangan til hisoblangan, deb qabul qilish mumkin. Gazetaning hech bir o’rnida uning tiliga ishora qilinmagan. Shunday bo’lsa ham o’rta til nazariyasini turlicha qabul qilish ushbu nashrni ham chetlab o’tmagan edi. Aynan shu gazetadan olingan ikki xil parchani olib ko’radigan bo’lsak, fikrimiz yanada ochiqlanadi: “Eshagiga yarasha tushovi” degan o’zbek maqolicha, muallimlar ham aksarlari qonuni ta’lim-tarbiyadin butun-butun bexabar kishilar o’lub, balki o’quv va yozuvni ham lozimincha bilmasliklari vajhidan bechora ma’sumalarni iste’dodi zotiyasig’a nazzora ikki yil zarifida jami’ lavozumoti diniyani bildirmoq mumkin o’lg’on holda, to’rt-besh yilg’acha hijja usuli birla dunyo va oxiratga foydasi bo’lmag’on Fuzuliy, Navoiy, Xo’ja Hofiz va Bedil kabi mushkul manzuma kitoblarg’a umri azizini barbod etarlar [Taraqqiy, 1]. Mazkur parchaning til qurilishi Turkiston turkchasi (chig’atoy lahjasining buzilgan ko’rinishi)¹ga mos keladi. Ifoda biroz og’ir, arabiy izofa hamda arabiy, forsiy so’zlardan keng foydalanilgan. Shu gazetadan olingan boshqa bir parchada esa yuqoridagi ifodaning soddalashgan variantini ko’ramiz: “Bir zamon bo’lmishki, uch-do’rt milyun miqdorida bo’lg’on arablar rum va fors mamlakatlarini (negizlarindan)tagidan qo’bortub uchurmishlar, qorong’i dunyoni ilm nuri va ma’rifat chirog’i ila ravshan va munavvar qilmishlar. Aholini zulm og’ularindan qutqorub adolat mevalari ila og’izlandurmishlar” [Taraqqiy 14]. Bundan ko’rish mumkinki, gazeta tahririyati mualliflarning maqola tili, uslubiga u qadar daxl qilmagan holda nashr etishgan.

“Taraqqiy”dan farqli o’laroq “Tujjor” gazetasi tijoriy ishlarda barcha musulmonlarni birlashtirish maqsadidan kelib chiqib, gazeta tiliga “musulmoniya zamonida” deb tavsif beradi. Gazetadan o’rin olgan maqolalarning umumiy mazmunidan, g’oyaviy yo’nalishidan kelib chiqsak, idora aynan musulmoniya zaboni deganda Rusiya musulmonlarining barchasi uchun tushunarli bo’lgan tilda yozishga intilganini, shuni nazarda tutganligini ko’ramiz: “Olamning benihoya kattaligini yozub, ro’yi zaminda (ya’ni Rossiya qo’l ostinda) har xil millat va aqvomlar borlig’ini yozub, kurrayi arzda Buxoro ham

¹Gazetalardagi turkiy til sheva hamda lahjalarini tavsiflashda Behbudiyning “Til masalasi”da keltirilgan nazariy qarashlariga tayanildi: Oyina. 1915. №11-12.

Turkiston ila Farg'ona musulmonlarig'ina emas, bunlar ila barobar O'runburg', Ufa, Qozon, Qrim, Qofqoz va Qozoqiston degan yerlarda ham musulmonlar ko'b ekanligin bildirub, bul musulmonlarning ahvoli maishatlarin yozub..." [Tujjor 9]. Idora shu maqsaddan kelib chiqib, tahririyatga kelgan maqolalarning tili va uslubiga biroz ishlov bergan bo'lishi mumkin. Fikrimizni Behbudiy maqolalari tili-ning aynan ushbu gazeta variantidagi ifodasi ham tasdiqlaydi: "Hatto alarni aqliyot va siyosatlarig'a ham vuqufi hosil qilmay "Hoshiya"-xonlik ilan xatmi kutub qilduradurlar, holbuki mazkur hukamoni hukumatlari chirib ketkandur. Mazkur hukamolar bukun kelsa ming karra hozirgi hikmatlarg'a, siyosat va aqliyotg'a hayron qolur... Yangi va eski hikmatlarni bir-birig'a qiyos qilmoqchi bo'lsa, jildlar to'la kitoblar yozmoqimiz lozim kelur. Yolg'uz fanagrof va telefon eski hukamolar so'z va bayonini nadan iborat ekanligig'a kofiydur [Tujjor 13]. Behbudiy Samarqand shevasi vakili bo'lishi bilan birga, uning uslubida arabiy, forsiy iboratlarning ko'p qo'llanilishi ma'lum. Ammo yuqoridagi jumalalarda biz bunday "og'ir" ifodani sezmaymiz. Albatta, biror bir gazetaning tili, uslubi qay tarzda shakllanganligi, qanday xususiyatlarga ega bo'lganligini bir-ikki maqola tili bilan ko'rsatib berish yetarli bo'lolmaydi, bizningcha. Biroq shuni unutmaslik kerakki, XX asr boshlarida aynan biz tadqiq qilayotgan gazeta-jurnallar nashrda bo'lib turgan yillarda Turkiston o'lkasida (Rusiyaning boshqa hududlarida ham) umumadabiy til, til birligi, milliy til sofligi kabi masalalar o'zining tugal yechimini, chegarasini aniqlab ulgurmagan edi.

Xulosa

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida adabiy jarayon siyosiy, ijtimoiy jarayonlar bilan yonma-yon faoliyat olib bordi. 1905– 917-yillar jadid adabiyoti uchun eng qizg'in va hal qiluvchi davr bo'ldi. Matbuot jadidlar dasturini amalga oshirishda minbar sifatida xizmat qildi. 1905-yilgi Oktabr Manifesti milliy matbuotning boshlanishi uchun siyosiy turtki bo'ldi. Adabiyotning qiymati ijtimoiy hayot bilan, ijtimoiy faollik bilan belgilana boshladi. 1906-yildan boshlab Turkistonda milliy gazeta va keyinroq jurnallar nashr etilishi yo'lga qo'yildi. Jadid adabiyoti qisqa, shu bilan birga, shiddatli davrda kechdi, juda murakkab adabiy jarayonni boshidan kechirdi.

Matbuot turkistonlik ziyolilarni tashqi dunyoga chiqishlarida muhim vosita bo'ldi. Turk, tatar, ozarbayjon taraqqiyparvarlarining teatr, matbuot, maorif sohasidagi tajribalari qo'llanila boshlandi. Jadidlarning adabiy-madaniy aloqalari, asosan, ikki xil yo'lda rivoj

topgan. Birinchisi, yuqorida aytib o'tganimizdek, ko'plab madaniyat, san'at, ta'lim xodimlarining, ijodkorlarning bir-birlari bilan bevosita aloqada bo'lganliklari, sayohatlar davomidagi tanishuvlar, Turkiston o'lkasida muqim yoki uzoq vaqt yashab, hamkorlikda ijod qilish yo'li bo'lgan. Ikkinchisi, matbuot sahifalari orqali tanishuv, tanituv, ta'sirlanuv yo'lidir. Va nisbatan bu ikkinchi yo'l ko'proq ta'sirga ega bo'lgan. Tashqi davriy nashrlarda Turkiston mavzusi alohida o'rin egallay boshladi. G'arb adabiyotidan tarjimalar amalga oshirila boshlandi.

O'tgan asr avvalida til birligi, milliy til sofligi muammosi matbuotning kun tartibidagi masalalardan biri bo'lgan. Bu vaqtda tilshunoslikka doir nazariy qarashlarning izchil yo'lga qo'yilmaganligi, turli sheva hamda lahjalarning qorishiq holda qo'llanilishi, adabiy til masalasidagi turli xil munosabatlar bu davr matbuoti, xususan, adabiyotida o'z aksini topdi.

Adabiyotlar

- Abdirashidov, Zaynabidin. 2016. "Turkiston jadidlari va milliy g'oya targ'iboti". *Jadid ma'rifatparvarlik harakatining g'oyaviy asoslari*. Toshkent.
- Abdirashidov, Zaynabidin. 2014. "Study of Jadidism in Independent Uzbekistan". *Asian Research Trends new Series* 9.
- Ahlulloh bin Xayrulloh. 1907. "Xo'qand maktub". *Tujjor* 9.
- Abdulla Avloniy. 1993. "Burungi o'zbek vaqtli matbuotining tarixi". *Milliy uyg'onish*, 115-123. Toshkent.
- Ayn, Muzaffarzoda. 1915. "Til va imlo masalasi". *Sadoyi Turkiston* 63.
- "Biz musulmonlarni hurriyatda haqlari bormu? Yo'q! Qarindoshlar, yuz martaba yo'q". 1906. *Taraqqiy* 1.
- Дўстқораев, Бойбўта. 2009. *Ўзбекистон журналистикаси тарихи*. Тошкент.
- "Farmoyishi oliy". 1905. *Turkiston viloyati gazetisi*. 42.
- "Manifest". 1906. *Taraqqiy*. O'rta Osiyoning umrguzarlig'i gazetisi. 1
- Mahmudxo'ja Behbudxo'ja o'g'li. 1907. "Duma va Turkiston". *Tujjor* 8.
- Mahmudxo'ja Behbudiy. 1915. "Til masalasi". *Oyina* 12.
- Muharram Namangoniy. 1914. "Tilimizga qoidaning luzumi bormi?" *Sadoyi Turkiston* 64.
- Munavvarqori Abdurashidxonov. 1906. "Bizni jaholat – jahli murakkab". *Taraqqiy* 1.
- Muftiy dorulqazo Mahmudxo'ja Behbudxo'ja o'g'li. 1907. "Felyatun". *Tujjor* 13.
- Nazarov, Vaxtiyor. va b. 2012. *O'zbek adabiy tanqidchiligi tarixi*. Toshkent.
- Қосимов, Бегали. 2011. *Уйғонган миллат маърифати*. Тошкент.
- Қосимов, Бегали. ва б. 2004. *Миллий уйғониш даври ўзбек адабиёти*. Тошкент.
- Қосимов, Бегали. 2002. *Миллий уйғониш: жасорат, маърифат, фидойилик*. Тошкент.
- Қосимов, Бегали. 1986. *Салом, келажак*. Тошкент.

- Саид, Зиё. 1974. *Танланган асарлар*. Тошкент.
Sodiqov, Sanjar. 2011. *Haqiqat va adolat quyoshi*. Toshkent.
Saidov, Ulug'bek. 2004. *Yevropa ma'rifatchiligi va milliy uyg'onish*.
Toshkent.
Чаён. 1906. "Айтсанг айбларин очу, айтмасанг ҳақни босу".
Тараққий 14.

National press, literature and literary language in Turkestan

Nodira Egamkulova¹

Abstract

Abstract. Any literary process operates the connection of existing social conditions, political system. The socio-political changes and historical conditions that occurred in Turkestan at the beginning of the XXth century at the end of the XIXth century had the stronger impact on literature than usual. The creators of this period vividly depicted the themes of national freedom, national identity, and enlightenment in their works. This article covers the issues of historical conditions, influence of socio – political factors, which played an important role in the development of the process of Uzbek literature – intensive literature of the beginning of the XXth century. The Manifesto adopted by the tsarist government in 1905 and its importance and essence are discussed based on the sources. Press and printing works in Turkestan were stopped. Important updates in Jadid literature, the method of artistic representation, literary relations, comments on the attitude to the national language have been reflected.

Key words: *Turkistan, jadidism, Manifesto, time press, literary process, national language.*

Reference

- Abdirashidov, Zaynabidin. 2016. "Turkiston jadidlari va milliy g'oya targ'iboti". *Jadid ma'rifatparvarlik harakatining g'oyaviy asoslari*. Toshkent.

¹Nodira B. Egamkulova – Doctor of Philosophy in Philology (PhD), Termez State University.

E-mail: nodiraegamkulova1@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0736-9065

For citation: Egamkulova, N.B. 2022. "National press, literature and literary language in Turkestan". *Uzbekistan: Language and Culture* 2: 89-103.

- Abdirashidov, Zaynabidin. 2014. "Study of Jadidism in Independent Uzbekistan". *Asian Research Trends new Series* 9.
- Ahlulloh bin Xayrulloh. 1907. "Xo'qand maktub". *Tujjor* 9.
- Abdulla Avloniy. 1993. "Burungi o'zbek vaqtli matbuotining tarixi". *Milliy uyg'onish*, 115-123. Toshkent.
- Ayn, Muzaffarzoda. 1915. "Til va imlo masalasi". *Sadoyi Turkiston* 63.
- "Biz musulmonlarni hurriyatda haqlari bormu? Yo'q! Qarindoshlar, yuz martaba yo'q". 1906. *Taraqqiy* 1.
- Do'stqoraev, Boybo'ta. 2009. *O'zbekiston jurnalistikasi tarixi*. Toshkent.
- "Farmoyishi oliy". 1905. *Turkiston viloyati gazetasi*. 42.
- "Manifest". 1906. *Taraqqiy*. O'rta Osiyoning umrguzarlig'i gazetasi. 1.
- Mahmudxo'ja Behbudxo'ja o'g'li. 1907. "Duma va Turkiston". *Tujjor* 8.
- Mahmudxo'ja Behbudiy. 1915. "Til masalasi". *Oyina* 12.
- Muharram Namangoniy. 1914. "Tilimizga qoidaning luzumi bormi?" *Sadoyi Turkiston* 64.
- Munavvarqori Abdurashidxonov. 1906. "Bizni jaholat – jahli murakkab". *Taraqqiy* 1.
- Muftiy dorulqazo Mahmudxo'ja Behbudxo'ja o'g'li. 1907. "Felyatun". *Tujjor* 13.
- Nazarov, Baxtiyor. va b. 2012. *O'zbek adabiy tanqidchiligi tarixi*. Toshkent.
- Qosimov, Begali. 2011. *Uyg'ongan millat ma'rifati*. Toshkent.
- Qosimov, Begali. va b. 2004. *Milliy uyg'onish davri o'zbek adabiyoti*. Toshkent.
- Qosimov, Begali. 2002. *Milliy uyg'onish: jasorat, ma'rifat, fidoyilik*. Toshkent
- Qosimov, Begali. 1986. *Salom, kelajak*. Toshkent.
- Said, Ziyo. 1974. *Tanlangan asarlar*. Toshkent.
- Sodiqov, Sanjar. 2011. *Haqiqat va adolat quyoshi*. Toshkent.
- Saidov, Ulug'bek. 2004. *Yevropa ma'rifatchiligi va milliy uyg'onish*. Toshkent.
- Chayon. 1906. "Aytsang ayblarin ochu, aytmasang haqni bosu". *Taraqqiy* 14.

MAQOLA TAQDIM QILISH TALABLARI

O'zbekiston: til va madaniyat (O'zTM) – zamonaviy O'zbekiston (sobiq Turkiston) bilan bog'liq bevosita Markaziy Osiyo mintaqasini birlashtiradigan til, tarix, san'at, etnografiya, madaniyat va ijtimoiy fanlar sohalarini qamrab olgan ilmiy jurnaldir. O'zTM munozarali, zamonaviy, innovatsion, konseptual jihatdan qiziqarli, original mavzudagi ilmiy tadqiqotlarni nashr qiladi. Jurnal lingvistika, adabiyotshunoslik, tarjimashunoslik, din, falsafa, ilohiyot, fan, ta'lim, metodika, sotsiologiya, psixologiya, tarix, madaniyat, san'at, etnologiya, etnografiya, antropologiyaga oid ilmiy yo'nalishdagi maqolalar va taqrizlar hamda konferensiya hisobotlarini qabul qiladi.

I. Maqola taqdim etish uchun umumiy talablar

Qo'lyozmalar o'zbek, ingliz, rus, fors, shuningdek, boshqa turkiy tillarda ham qabul qilinadi. Agar muallif o'z maqolasini jurnalning muayyan sonida nashr ettirmoqchi bo'lsa, unda qo'lyozma jurnal nashridan kamida besh oy oldin taqdim etilishi lozim.

Qo'lyozmalar MS Word (.doc) formatida (uzlangcult@gmail.com) elektron pochta-siga yuboriladi. Iqtiboslar va izohlar uchun MS Word menejerini qo'llash mumkin.

Barcha qo'lyozmalar tahririyatga muallif (mualliflar) haqidagi qisqacha ma'lumot bilan taqdim etiladi.

Asosiy matn *Times New Roman* shrifti, 14 hajm, satr oralig'i 1 interval, hoshiyalar chapdan 3 sm, o'ngdan 1,5 sm, yuqori va pastdan 2 sm bo'lishi kerak.

Maqolalar *The Chicago Manual of Style, 16th Edition* formatida shakllantiriladi. Maqola matni 3 000–5 000 so'zdan iborat bo'lishi kerak.

O'zbek va ingliz tillarida 100–150 so'zdan iborat abstrakt (annotatsiya) va 5–10 so'zdan kam bo'lmagan kalit so'zlar (o'zbek va ingliz tillarida). Abstraktda maqolaning qisqacha mazmuni va dolzarbligi, tadqiqot natijalari aks etishi lozim.

Adabiyotlar ro'yxati 5 sahifadan oshmasligi kerak.

Kitobga taqriz (ingliz yoki boshqa tillarda bo'lishi mumkin) 1500 so'zdan oshmasligi talab etiladi.

Taqriz formati: 1) sarlavha: kitob nomi, muallif (mualliflar), nashr qilingan shahar: nashriyot nomi, nashr yili, sahifasi soni. Narxi, ISBN raqami, (qattiq/yumshoq muqova); 2) taqriz so'ngida: taqrizchining F.I.O., ish joyi, pochta manzili.

II. Maqola bo'limlarini rasmiylashtirish

Maqola nomi – normal harflarda, to'q bo'yoqda, 16 hajm.

Maqola nomi o'zbek va ingliz tillarida (agar maqola boshqa tilda yozilgan bo'lsa, maqola yozilgan til va ingliz tilida) beriladi.

Maqola kirish, asosiy qism bo'limlari va xulosadan tashkil topadi.

Maqola bo'limlari sarlavhasi – to'q bo'yoqda, 14 hajm.

III. Maqolada tarjimalardan foydalanish

Boshqa tillardagi matn yoki boshqa manbalar tarjimoni aniq ko'rsatilishi kerak. Agar matn maqola muallifi tomonidan tarjima qilingan bo'lsa, u holda "tarjima muallifniki"

shaklida beriladi.

Rasmiy nashrdan olingan tarjima-matn tahrir qilinmaydi.

Zarur holatda tarjima matnga sana, turli diakritik belgilar va boshqa elementlar kiritilishi mumkin.

Tarjima qilingan matn olingan manba nomi asl holicha beriladi. Zarur deb topilsa, uning nomi qavs ichida berilishi mumkin.

Geografik nomlar tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Tashkilotlar nomi tarjima qilinmaydi va asl shaklida beriladi.

Davr nomi rasmiy qabul qilingan shaklda beriladi.

IV. Ko'chirma va tarjima parchaning berilishi

Manbadan olingan ko'chirma parcha asosiy matndan 1 qator tashlab ajratiladi, satr oralig'i 1 interval, markazda, 12 hajmda yoziladi.

Ko'chirmaning tarjimasi qavs ichida () satr boshidan yozilishi kerak. Bunday ko'chirma *Times New Roman* shrift, 12 hajm, normal yozuvda beriladi.

V. Havola va izohlar berish

Manbaga havola matn ichida to'rtburchak qavsda [] beriladi. Havola qilingan manbalar bir nechta bo'lsa, ular nuqtali vergul (;) bilan ajratiladi.

Izohlar tegishli sahifa pastida, tartib raqami bilan joylashtiriladi.

VI. Qo'lyozma (toshbosma) manbalar va nashr etilgan asarlar bibliografiyasi

Bibliografiyada muallif yoki asar nomi satr boshidan, boshqa barcha qatorlari xatboshidan yoziladi. Adabiyotlar *bibliografiyada* o'zbek lotin alifbosi tartibida ko'rsatiladi.

VII. Qo'lyozma va toshbosma manbalar bibliografiyasi

Qo'lyozma yoki toshbosma manbalarni bibliografiyada o'zi yozilgan grafikada berish maqsadga muvofiq. Lotin alifbosidagi transliteratsiyasini berish ham mumkin. Ba'zan qo'lyozma asarning nomi muallif ismidan oldin yozilishi ham mumkin.

Muallif nomi. Ko'chirilgan asr (agar mavjud bo'lsa). Asar nomi. Qo'lyozma (toshbosma): saqlanayotgan joy, inventar raqam.

Xondamir. XV asr. Makorim ul-axloq. Qo'lyozma: O'zFASHI, № 742.

VIII.1. Kitoblar uchun

Bibliografiyada:

Familiya, ism. Nashr yili. *Kitob nomi*, Shahar: Nashriyot nomi.

Qudratullayev, Hasan. 2018. *Boburning adabiy-estetik olami*. Toshkent: Ma'naviyat.

Matnda kitobga havola:

[Familiya kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Qudratullayev 2018, 99]

Agar bir muallifning bir yilda nashr qilingan kitoblaridan foydalanilgan bo'lsa, bibliografiyada kitobning nashr yili o'zbek lotin alifbosi harflari bilan ajratilib ko'rsatiladi.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (a). *Alisher Navoiy: manbalarning qiyosiy-tipologik, tekstologik tahlili*. Toshkent: Akademnashr.

Sirojiddinov, Shuhrat. 2011 (b). *O'zbek adabiyotining falsafiy sarchashmalari*. Toshkent: Akademnashr.

Matnda kitobga havola:

[Familiya, kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2011 (a), 99]

[Sirojiddinov 2011 (b), 67]

Ikki muallif tomonidan yozilgan kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi.

Abdurahmonov, G'anijon, Alibek Rustamov. 1984. *Navoiy tilining grammatik xususiyatlari*. Toshkent: Fan.

Matnda kitobga havola:

[Familiya va Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdurahmonov, Rustamov 1984, 52]

Agar kitobning uch va undan ortiq mualliflari bo'lsa, bibliografiyada barcha mualliflarning ismlari to'liq yoziladi. Bunday kitobga havola qilinganda birinchi muallif ismi yoziladi va "boshqalar" deb ko'rsatiladi.

[Familiya va boshqalar kitob nashr yili, sahifa raqami]

[Vohidov va boshqalar 2010, 847]

Kitob yoki to'plam maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Kitob yoki to'plam nomi*, Ism Familiya, Ism Familiya muharrirligida, maqola sahifasi raqamlari. Shahar: Nashriyot.

Abdug'afurov, Abdurashid. 2016. "Badoye' ul-bidoya"ning tuzilish sanasi". *XX asr o'zbek mumtoz adabiyotshunosligi*, Olim To'laboyev muharrirligida, 174–184. Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi.

Matnda kitob yoki to'plam maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Abdug'afurov 2016, 176]

Elektron shaklda nashr qilingan kitoblar uchun:

Elektron kitobning bir nechta formati bo'lsa, bibliografiyada foydalanilgan format ko'rsatiladi. Elektron kitobning internet manzili (URL) hamda shu manba olingan sana ko'rsatilishi lozim.

Elektron kitobni bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. *Kitob nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. URL. Foydalanilgan sana.

Mamatov, Ulug'bek. 2018. *O'zbekiston madaniyatida tarixiy janrdagi tasviriy san'at asarlari*.

Toshkent: Mumtoz so'z. <https://kitobxon.com/uz/catalog/sanat/>. 12.03.2019.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mamatov 2018, 11]

Ikki muallif tomonidan yozilgan elektron kitobni bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism va Ism Familiya. Nashr yili. *Kitobning nomi*. Shahar: Nashriyot nomi. Internet adres (URL).

Sirojiddinov, Shuhrat va Sohiba Umarova. 2017. *O'zbek matnshunosligi qirralari*. Chikago: Chikago universiteti nashriyoti. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders/>.

Matnda elektron kitobga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Sirojiddinov 2017, 19-hujjat]

VIII.2. Jurnal maqolasi uchun

Chop etilgan jurnal maqolasini bibliografiyada berish tartibi:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi". *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari.

Mahmudov, Nizomiddin. 2013. "Termin, badiiy so'z va metafora". *O'zbek tili va adabiyoti* 4: 3 – 8. Toshkent.

Matnda jurnal maqolasiga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Mahmudov, 2013, 5]

Elektron jurnal uchun:

Elektron jurnal uchun jurnalning DOI manzili ko'rsatiladi. Agar DOI manzili mavjud bo'lmasa, internet adresi ko'rsatilishi kerak (URL). DOI – bu o'zgarmas ID bo'lib, internet tarmoqlarining elektron adreslari tizimiga ulangan, ya'ni manbani boshqaruvchi <http://dx.doi.org/> manzildir.

Elektron jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. "Maqola nomi." *Jurnal nomi* jurnal soni: maqola sahifalari. DOI adres (yoki URL).

Aminov, Hasan. 2018. "O'zbekiston san'atida temuriylar siymosi". *O'zbekistonda xorijiy tillar* 2: 246 – 253. doi: 10.36078/1596780051.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

VIII.3. Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal uchun

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasiga havola matn shaklida beriladi (masalan, Muhammadjon Imomnazarovning 27.02.2005dagi “O‘zbekiston adabiyoti va san’ati” gazetasida chop etilgan maqolasida aytilganidek...); odatda, bunday manbalar umumiy adabiyotlar ro‘yxatida keltirilmaydi. Agar keltirilsa, kitoblarga qo‘yiladigan talablarga asosan beriladi.

Agar onlayn maqolaga havola berilayotgan bo‘lsa, uning internet manzili (URL), maqola olingan sana ko‘rsatilishi kerak.

Gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Gazeta-Jurnal nomi*, nashr sanasi.

Imomnazarov, Muhammadjon. 2005. “Jomiy “Xamsa” yozganmi?.” *O‘zbekiston adabiyoti va san’ati*, January 25.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Imomnazarov 2005, 4]

Elektron gazeta yoki ilmiy-ommabop jurnal maqolasini bibliografiyada berish:

Familiya, Ism. Nashr yili. “Maqola nomi.” *Jurnal nomi*, nashr sanasi. Internet adres.

Jabborov, Rustam. 2019. “Navoiyning Tabrizda yashagan xorazmlik kotibi”. *UZA: O‘zbekiston Milliy axborot agentligi*, 08.12. <https://uza.uz/uz>.

Matnda maqolaga havola:

[Familiya nashr yili, sahifa raqami]

[Jabborov 2010, 17]

Maqola so‘ngida foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosi tartibida beriladi. Adabiyotlar ro‘yxati ikki qismdan iborat bo‘lishi, birinchi qismda foydalanilgan adabiyot chop etilgan grafikada yuqorida ko‘rsatilgan shaklda rasmiylashtirilishi, ikkinchi qismda esa barcha foydalanilgan adabiyotlar o‘zbek lotin alifbosida berilishi talab qilinadi. Misol uchun:

Adabiyotlar

Баранов, Х.К. 1958. Арабско – русский словарь. Москва: Наука.

Adabiyotlar

Baranov, X.K. 1958. Arabsko – russkiy slovar. Moskva: Nauka.

Maqolani rasmiylashtirish talablarining ingliz tilidagi variantini “The Chicago Manual of Style, 16th Edition” qo‘llanmasi yoki <https://www.chicagomanualofstyle>. havolasidan ko‘rib olishingiz mumkin.

GUIDELINES FOR CONTRIBUTORS

Uzbekistan: language and culture is an academic journal, publishing research in linguistics, history, literature, translation studies, arts, ethnography, philosophy, anthropology and social studies. We aim to publish cutting edge, innovative, conceptually interesting, original case studies and new research, which shape and lead debates in multifaceted studies. We do not publish economic analyses or policy papers. Any opinions and views expressed in publications are the opinions and views of the authors, and the publishers are not responsible for the views/ reviews of the contributors.

The journal is published four times a year. The language of articles can be English, Russian and Uzbek. Other Turkic languages are also welcomed. In addition to research articles, the journal welcomes book reviews, literature overviews, conference reports and research project announcements.

1. General

- Submission Guideline

1. Manuscripts may be submitted at any time during the year. However, if the author wishes to have his/her manuscript published in a certain issue of the journal, the submission should be made at least five months in advance of the proposed publication date.

2) Manuscripts should be submitted by email (uzlangcult@gmail.com) as an attachment in MS Word document (.doc) format and use MS Word Source.

3) All manuscripts should be submitted with a cover page including an email address, a mailing address and a short introduction about the author(s) /contributor(s).

2. Manuscript format

1) The main texts should be written in Times New Roman font, 12 point, and single-spaced in 44 pagination with 1-inch margins.

2) Submissions must follow the author-date system of *The Chicago Manual of Style*, 16th Edition.

3) Quotations are given in brackets in the text.

4) A research article should normally be no more than 9,000 words in length, including the following contents:

- an abstract of 150-200 words (in English, Russian, and Uzbek) and seven to ten keywords;

- a list of references of no more than five (5) pages;

- tables and figures, if any.

5) A book review should generally be about 1,500 English words (or other languages) in length, and must include the heading and closing in the following format:

- Heading: *Title of the Book*. By Author's Name(s). City of Publication: Publisher Name, Year. pp. Price, ISBN:, (hardcover/paperback).

- Closing: Book reviewer's name, affiliation and postal address at the end.

6) Style Points Headings. Limit: Four levels.

Level 1. Title Style (e.g. the first letter of each word upper case, except prepositions), Bold, and 14 point.

Level 2. Title Style, Italics, 14 Point.

Level 3. Modified “down” style (first letter upper case, or first letter of first two words if the first word is an article), Bold, and 12 point.

Level 4. Modified down style, Bold, 11 point.

3. Style and Usage

1) Translation

- Translated excerpts from classical texts or non-English sources should be annotated with clarification of its original/published language and translator. Likewise, “Author’s own” translations of quoted texts should be noted as such.

- The author is expected to provide an English translation of key terms in the work, rather than a translator without expertise in the subject.

- Excerpts or quoted texts from published translation will not be edited. However, UzLC editors may query or modify translations of key terms or texts provided by the author.

- Where necessary, short supplementary information such as dates, an item in its original characters, or the Romanized form of a non-English item, may be included.

- Names of foreign publishers, and titles of sources published in a foreign language should primarily appear in Romanized form without translation. However, if necessary, a translation may be added in brackets ([]).

2) Names and Terms

- Place Names (foreign):

Designation for division of areas should be either translated or hyphenated after the given area name.

Designation for geographical/structure names are not hyphenated, and appear without the equivalent English term.

Institutional names are considered proper nouns. Their names should appear following the preference of the individual institutions.

3) The descriptive designation of a period is usually lowercase, except for proper names or traditionally capitalized terms.

4. Quotation

1) Block Quotations:

- A block quotation should start with double line spacing and an indentation from the left margin. From the second paragraph of the block quotation, additional paragraph indentation is needed.

Texts in block quotation should be written in Times New Roman 10 pts., and not be entirely italicized.

5. Others

1) There is one space after sentence punctuation and not two.

2) The end parenthesis, closing quotation mark, and footnote numbers come after the sentence punctuation.

3) For parentheses within parentheses, use brackets ([]).

6. Basic Citation Format

The following examples illustrate citations using the **author-date** system. Each example of a reference list entry is accompanied by an example of a corresponding parenthetical citation in the text. For more details and many more examples, see chapter 15 of *The Chicago Manual of Style*.

BOOK

Reference List (hanging indent):

Pollan, Michael. 2006. *The Omnivore's Dilemma: A Natural History of How Eating Has Evolved*. New York: Penguin.

In Text Cite:

[Pollan 2006, 99–100]

Reference List (hanging indent):

Ward, Geoffrey C., and Ken Burns. 2007. *The War: An Intimate History, 1941–1945*. New York: Knopf.

In Text Cite:

[Ward and Burns 2007, 52]

For four or more authors, list all of the authors in the reference list; in the text, list only the first author, followed by et al. (“and others”):

[Barnes et al. 2010, 847]

Reference List (hanging indent) book chapter:

Kelly, John D. 2010. “Seeing Red: Mao Fetishism, Pax Americana, and the Moral Economy of War.” In *Anthropology and Global Counterinsurgency*, edited by John D. Kelly, Beatrice Jauregui, Sean T. Mitchell, and Jeremy Walton, 67–83. Chicago: University of Chicago Press.

In Text Cite:

[Kelly 2010, 77]

Chapter of an edited volume originally published elsewhere (as in primary sources):

Reference List (hanging indent) book originally published elsewhere:

Cicero, Quintus Tullius. 1986. “Handbook on Canvassing for the Consulship.” In *Rome: Late Republic and Principate*, edited by Walter Emil Kaegi Jr. and Peter White. Vol. 2 of *University of Chicago Readings in Western Civilization*, edited by John Boyer and Julius Kirshner, 33–46. Chicago: University of Chicago Press. Originally published in Evelyn S. Shuckburgh, trans., *The Letters of Cicero*, vol. 1 (London: George Bell & Sons, 1908).

In Text Cite:

[Cicero 1986, 35]

BOOK PUBLISHED ELECTRONICALLY

If a book is available in more than one format, cite the version you consulted. For books consulted online, list a URL; include an access date only if one is required by your discipline. If no fixed page numbers are available, you can include a section title or a

chapter or other number.

Reference List (hanging indent):

Austen, Jane. 2007. *Pride and Prejudice: A Novel in Five Books*. New York: Penguin Classics. Kindle edition.

In Text Cite:

[Austen 2007, 101]

Reference List (hanging indent):

Kurland, Philip B., and Ralph Lerner, eds. 1987. *The Founders' Constitution*. Chicago: University of Chicago Press. <http://press-pubs.uchicago.edu/founders>

In Text Cite:

[Kurland and Lerner, chap. 10, doc. 19]

JOURNAL ARTICLE

Article in a print journal

In the text, list the specific page numbers consulted, if any. In the reference list entry, list the page range for the whole article.

Reference List (hanging indent):

Weinstein, Joshua I. 2009. "The Market in Plato's Republic." *Classical Philology* 104:439–58.

In text cite:

[Weinstein 2009, 440]

Article in an online journal

Include a DOI if the journal lists one. A DOI is a permanent ID that, when appended to <http://dx.doi.org/> in the address bar of an Internet browser, will lead to the source. If no DOI is available, list a URL. Include an access date only if one is required by your discipline.

Reference List (hanging indent):

Kossinets, Gueorgi, and Duncan J. Watts. 2009. "Origins of Homophily in an Evolving Social Network." *American Journal of Sociology* 115:405–50. doi:10.1086/599247.

In text cite:

[Kossinets and Watts 2009, 411]

Article in a newspaper or popular magazine

Newspaper and magazine articles may be cited in running text ("As Sheryl Stolberg and Robert Pear noted in a New York Times article on February 27, 2010..."); they are commonly omitted from a reference list. The following examples show more formal versions of the citations. If you consulted the article online, include a URL; include an access date only if your discipline requires one. If no author is identified, begin the citation with the article title.

Reference List (hanging indent):

Mendelsohn, Daniel. 2010. "But Enough about Me." *New Yorker*, January 25.

In text cite:

[Mendelsohn 2010, 68]

Reference List (hanging indent):

Stolberg, Sheryl Gay, and Robert Pear. 2010. "Wary Centrists Posing Challenge in Health Care Vote." *New York Times*, February 27. <http://www.nytimes.com/2010/02/28/us/politics/28health.html>.

In text cite:

[Stolberg and Pear 2010, 12]

WEBSITE

A citation to website content can often be limited to a mention in the text ("As of July 19, 2008, the McDonald's Corporation listed on its website . . ."). If a more formal citation is desired, it may be cited as in the examples below. Because such content is subject to change, include an access date or, if available, a date that the site was last modified. In the absence of a date of publication, use the access date or last-modified date as the basis of the citation.

Bibliography (hanging indent):

Google. 2009. "Google Privacy Policy." Last modified March 11. <http://www.google.com/intl/en/privacypolicy.html>.

In text cite:

[Google 2009]

Reference List (hanging indent):

McDonald's Corporation. 2008. "McDonald's Happy Meal Toy Safety Facts." <http://www.mcdonalds.com/corp/about/factsheets.html>.

In text cite:

[McDonald's 2008]

Jurnal 2017-yil 26-oktyabrda O'zbekiston Respublikasi Matbuot va axborot agentligi tomonidan 0936-raqam bilan ro'yxatdan o'tgan.

Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) dissertatsiyalari asosiy ilmiy natijalari chop etilishi lozim bo'lgan ro'yxatga kiritilgan (30.10.2021. № 308/6).

Tahririyatga kelgan maqolalar mualliflarga qaytarilmaydi.

Manzil: Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Yusuf Xos
Hojib ko'chasi 103-uy.
Telefonlar: +99871 281-45-11, +99871 281-41-93.
Website: www.uzlc.navoiy-uni.uz
E-mail: uzlangcult@gmail.com

Bosishga 30.06.2022-yilda ruxsat etildi.
Bichimi 70x100 1/16, Ofset bosma. "Cambria" garniturasida.
Shartli b.t. 7,51. Nashr b.t. 7,62.

"O'zbekiston: til va madaniyat" jurnali tahririyatida tayyorlandi va sahifalandi.
"YASHNOBOD NASHR" bosmaxonasida chop etildi.
Adadi 300 nusxa. Buyurtma №2.
Bosmaxona manzili: Toshkent shahar Yashnobod tumani,
58-a harbiy shaharcha.